

اوتابرکشن رہبر بحیثیت افسان نگار

(مشاق احمد خان)

تلخیص:

اوتابرکشن رہبر چھ کا شر زبان ہند اکھ بسیار پاسل لکھا رہی۔ یہ تحقیقی ادب ستر عستی تخلیقی ادب تہ تھران اوں تے اُمر چھ پنین تخلیقی کاؤشن ہنپڑے افسانے سو مبرنے تہ شائع کرمد۔ زیر عنوان مضمون مژہ ین رہبر نہ افسانے نگاری ہند ک مختلف گوشہ گا شراونے یتھ مژہ اُمر سنسکردار نگاری، زبان ہند ورتاوتہ خاصکر اُمر پسند افسانے کا اہم پہلوتہ موضوع عیتزہ شامل چھ۔ تکیا زرہبڑا اکثر افسانے چھ اکہ خاص پس منظر کی پیداوار۔ اُمر سند افسانے چھ زیاد پھم تمہ صورت حاکم نمایندگی کران یہ اُکس طبقس درپیش آوتہ رہبر چھ یہوئے معروضی حقیقت ساد بیانیہ مژہ بیان کران۔ یہیہ اُمر سند افسانے بغور پران چھ تے اتہ چھ سہ استھان بالجبر دور دور تام درپنٹھر گوشہان یہ اکثر س پنڈت طبقس درپیش اوس یا چھس، یہم مہاجر ہنڈھ ملکہ کہن دویمین جائیں چھکرنے آئے۔ تہ یہ افسانے مسلمه تہ ماحول تمن تھے درپیش آوتھ راس تہ عکس بندی تہ چھ رہبر کیزہ ان افسانے مژہ کران۔

رہبریوت اعلیٰ پا یک تو ارخ دا، محقق تہ نقاد چھ تھے نمایاں چھ سہ تخلیقی کاؤشن ہند تہ یہیک نون تہ ٹاکا ہر ثبوت اُمر پسند ک افسانے چھ۔ اوتابرکشن رہبر چھ و نس تام ز افسانے مجموعہ چھاپ سپری ہن مژہ“ تہرک“ 1958ء تہ دویم ”یہیہ پرد و ذخہ“ 2014ء یتھ امس 2017ء ہک ساہتیہ اکیڈمی ایوارڈ میؤل۔ رہبر نہ ان افسانے ہند یہیہ اُک بغور مطالعہ چھ کران تہ اکھ کھنچھے عیاں سپدان سوگیہ یہ زرہبر چھ شو دمنہ تہ بے پھر و ک پاٹھو گنہ تہ ابہامہ و رائے پنہ متعدد تصنیفی تھران آمٹ۔ یہ چھ بے پھر و ک پاٹھو تہ غیر مہم انداز مژہ سماجی، سیاسی تہ نفسیاتی سطح ک سہ تجربہ باوان یہ اُمر پنہ حیاتی مژہ چھ تہ ژیون۔ اُمر سند یہ افسانے چھ کا شریور یا ایتی قدر و، میراث تہ تہذیبی و رشہ ستر پیوس تہ ہنگتھ۔ اوتابرکشن رہبر چھ تکہ حقیقت پسند مصنف تکیا ز اُمر پسند ہن اکثر افسانے مژہ چھنے یہ حقیقت نہ تہ ٹاکا ہر درپنٹھر گوشہان چاہے یہ سیاسی اُسن یا

سمائی اُسن یا نفیاً تسلیح کو اول تر زاویہ معاملات بیت اُسن یعنی اوتار کرشن رہبر پنہ منفرد طرز تحریر میز بر و نٹھ گن انان چھ۔ امر سیند فن پارس میز چھ قدرے فاسفیانہ تر دخلی عکتہ نظر گوہ هان تر اتحہ بجا یہ چھ اتہ ڈر کو پہن خارجی حقیقتو واقعات در پنہ گوہ هان تر خا صکر یں مسلیہ تر تکلیف سیائی عدم تو جبی کمز مختلف رنگو اکس مہاجر طبقس وطن بھری کمز و پھن تر و پڑن پیو و سہ چاہے تھکہ پینڈ ہند چھ، اقتصادی چھ، موئی تبدیلی ہند چھ یا غم روزگار ک وغیرہ چھ۔ امیک براہ راست اثر چھ اوتار کرشن رہبر نس افسانہ پڑھ۔ افسانہ جمع، تفریق تر تقسیم، یہ گو و غصب، مؤلیہ ڈھائے بیت چھ امحچہ ٹاکار مثالہ۔

”جمع، تفریق تر تقسیم“ افسانہ میز کے طبقہ کمین دون مہاجر خاندان ہند پانہ وائز گفتگو چھ یہمہ افسانہ ک پلاٹ میتھ میز ڈر کو پنہ جنم بھومی نشہ دو رستھ طبقاتی رسماں تر رو اجس عتر عتر باقی معاملات تر زیر بحث چھ انان یہمہ یعنی بھرت پتھ تر در پیش چھ۔ مگر میانہ خیالہ یہمہ افسانہ ک ساروے کھوتہ اہم پہلو چھ سہ چھ پہ زیمین اکے طبقہ کمین دون درمیان وقتی تر ذہنی بدلاو، تضاد 'Contradiction'۔ تکیا ز راز دان تر تپنہ آشنا شیلا۔ یہم چھ حائل کو شناور یعنی چھنے ماضی یک کاٹھہ تر راؤں تیوں۔ یہم چھنے تھ آبائی وطنیہ کس رسماں رو اجس، میرا اس، تہذیب تر تمدّس پڑھ وہہ ویلا کران بلکہ چھ یہو وقتیہ کس نزاکتس عتر پنہ پان پیوستہ کو رمٹت تر چھ خوشحالی سان بر و نٹھ لمان یہیہ کہ زن دو یکس ڈریں تمن رسمن تر رو اجس، رتن تر رو اپنی، بائے چارک، تندگ تر تہذیبگ سلٹھے راؤں تیوں چھ۔ تس چھ تمن قدران، مپرانگ تر رسمن پنہ راونگ تر شدید احساس۔ تکیا ز تس چھنے پتھ پتا ز سامن اسلامن ہند پہ میراث راویہ عتر راوی اساز پچان توے چھ تس یوت پچھتاو۔ راز دان چھ اتحہ بر عکس نفر ٹگ رہ عمل ہاویان۔ اکس ڈریں چھ یہمہ کھتمہ ہند شدید احساس ز موٹھ یعنی سون طبقہ گو و تقسیم، اسہ رو و پر تھ کیہمہ یتھ مہاجری ہند س سفرس میز خا صکر پنہ اقاریب، رسماں وغایہ۔ یہیہ کہ زن راز دان اتحہ مختلف رہ عمل پا و تھ و نان چھ ز یتھ شہر میز اسکر بھرت پتھ باگہ آئے اسہ پنہ تی کر کن تکیا ز بھلائی چھ اتحہ میز۔ یتھ پاٹھ کو چھ یعنی دون خاندان ہند کر ڈکر یہ بھر ک صورت حال بر و نٹھ گن یوان۔

”دپان کوتاام رائے زادن اوں پیتے کرتاام چودھری خاندان چڑکی ستر کھاندر کو رمٹ۔ تہندن شرمن
پہندس خاندان اس پیو و پتے رائے چودھری خاندان نے ناو۔ کیاہ پتاہ کاشرن خاندان یوں کلمن خاندان ستر رل
گڑھتھ گم پیوند لگن تے گم تر نیز ن تے پوش پھولن“۔

”بے پھنس نے تھبن رشتن ہرگز خلاف۔ مگر یئمہ آپ وو نیم اسرہ مژسپدان چھ پے گو و سہلا ب۔ منے چھ
باسان سائز پھچانے گو ھھ اکہ دوھ ختم۔ پھجان! کو سے پھچان؟ گشپر ہنز کنے کھاہ دویر ہنز.... ہانگوکر یو شپ
سترو او.... راز دان صاپ آ پتھن جامن مژز۔ تیلہ آسے لکھ نے موچھہ زوٹھ ڈلس پڑھ مجورے سپڈ مٹ۔
سہ گرمیو و تے تس کھوت پھس ووز جارتے گو و نان.... اسرہ پز سمندر س مژر ہتھ وو نیمہ چین لہر ن تے
گزار این اتھے دارُن۔ امہ کس بہاؤس مژر پن پان جذب کرُن۔ تکیا ز سائز سلامتی چھ اتھر مژر....“

(افسانہ: جمع، تفریق تے نقشہ)

اوتاب کرشن رہبر نس باؤڑ بلکس ہمراہ امہ پندو عملی کردار چھہ بیٹھ تے مسلمان تے۔ تے یم چھ پر ھتھ تمه
صورتِ حاچ نما سندگی کران یئمہ خاطر یم متعین کرنسے چھ آہت۔ یم کردار چھ سیاسی، سماجی تے نفیا تی سطھ
حقیقت تے ازی کس انسانے سند جذباتی شھدیار تے بر و نہ کن پنہ ر د عملیہ ستر انان۔ رہبر عنین بیشتر تصمیفین ہندو
یم کردار چھ پنتو مکالموہ کہانی ہند پلات بر و نہ پکناوان ان یس زن امہ ہنز کردار نگاری ہند اکھ جدا گانہ تے یکتا
طریق عمل چھ۔

”ووش کیا ز تزوو؟ وو ما پیہ ڈول وو شھہ وو نجھ نیر تھ۔
کیدارنا تھن دیت نے کا نہہ جواب۔

”ونان کو نے چھو؟“ وو ما پیہ پر ڈھس پیتے۔
”کہیز نے....“

”میون مرُن چھو پاڑے ونو.....“
”دیکھن وائک چھا کھوڑو نے کیتھ چھوہ۔“

”ند اہر کیاہ؟ وو ما پیہ پر ڈھس بڈھار ائی سان۔ تے کیدارنا تھن تراؤ و ناول اتھہ مژتے لوگس و نہے۔“
(افسانہ: تھن)

”اے؟ مودنے کیٹھہ“ -
”کیا زسنا“

”و نیک تام چھن تر پے لڑے زہر کھیومت۔“

”پئری پاٹھکر؟ اے و نمہ اپنے تمر و دلش تر کھہ سان۔“

گو تو کر سزیر بدمی دیت جواب۔ کیٹھہ تو رُس نے فکر سے پیچہ پر تھنس۔ پتھکیا اے۔

(افسانہ: نروان)

”ساجن مغل پن اتھے کو تام زورو تے ڈولن خاوڈس بُتھس۔ ڈھر داؤ کر ڈله ہندک آپر تھے سایہ
یہ دؤے برابر اندر پتھر و نہ جاپری اسک۔ سحر کس واوس ستر ڈاپے گاشہ لے کھنڈ کھر پیو تے لیو کنڈ ٹھس مژ۔
تمگر اکھ بدپے اوسمی گھوس تیج شس شاید تلاش اس۔“

(افسانہ: احسان ہندک شپشہ خانہ)

اوتابر کرشن رہبر چھ زبانی ہندس ورتاوس مژ سدھے حساس رو دمٹ۔ اگر سندس فن پارس مژ چھ شو د
کاشرن لفظن ہند سہ ذخیرہ در پنٹھ گوٹھان یں قابل تحسین چھ۔ اگرچہ اگر ہمسایہ زبان ہندک لفظ تے
تراکیب پنچہ ذریعہ اظہار با پتھ استعمال کری ڈتھ چھ۔ مگر یہ چھنے گنہ رنگو دقید یاد دند ہاوان بلکہ چھ یہم سدھے
لطیف تے معنی مفہوم بھنس مژ معاون تے مدگار ثابت سپداں۔ اوتابر کرشن رہبر پیتھ عربی، فارسی، اردو تے سنکرست
زبان ہندک لفظے ترکیب بیتھ ورتاوان چھ تھے چھ اگر سندس افساس مژ شو دکاشن لفظیات؛ تراکیب، تو اریخی
تے ادبی تلمیحات بیتھ در پنٹھ گوٹھان۔ رہبر فن پار پران پران چھنے یہ زبان اکس قاریس سحر کر تھے شدید
آورا وان یتھ کانہمہ حد چھ تھے رہبر نس تھے تجربس تام و اتنا وان یں تمگ پنچہ زندگی دوران و چھ تھے ٹریون۔

”تمہے دوہ اکر ڈنہ تھن کبیٹے رتھ کھاند رس گائے تر، موچھوڑنی تر اس و ڈھم۔ بیئے کاہ بے وق اوس۔“

رأ ڈاوس پنچو قد اوار سایو ستر پر تھ گنہ نال و دلمٹ۔ کیدارنا تھ اوس شاید گنڈس ستر ڈو کھ دتھ کوسہ تام
ناوال پران۔ وو ما اس بیپس طرفس گن بھتھ نریان وونان۔“

(افسانہ: تچھن)

”سہ یوت یوت سونچان اوس تیوت تیوت اوس شدید عذاب تھ کھریس مژ ولنے یوان۔ اکھ عجیب کھر

یتھ کاشیری پاٹھو بزے پھنے دن ان۔

ئے تھر کا نیک کھر۔ یں کڈاں کڈاں سو رے ئے تھر پن زھبیان چھ۔ حاصل چھنے کہیں یوان۔ تگ دڑ
ڈنڈ ڈلکس۔ لوگ ونہ ہے مٹھے اس یتھ گپرس مژہ ہنہ متعلق نہ مے زانہ سونچھت اوں۔ سو رے سد
و چھان و چھان لہر مژہ۔

(افسانہ: ثواب)

یہیلہ اوتار کر شن رہبر ان فن بلا غنکس مقام س و اتنے لوگ تے عصری زندگی در پیش کینہ هم اک مشافات گئے
بروٹھ گن یوان۔ افسانہ ”رہ تھو گھو اچھز“، ”براون“، ”تے یہیلہ پرد وو تھ“، ہی افسانہ چھ اگر سیز افسانہ نگاری
ہندو کیشہ بہترین نقش۔ افسانہ ”یہیلہ پرد وو تھ“، چھ اگر سند بن کامیاب تصمیف مژہ گنز رنہ یوان۔ یہ افسانہ
چھ اکس قاریس جمایل آتی سطح پڑھتے مخطوط کران۔ تکیا ز افسانہ مژہ باونہ آمتس تجربس تے تخلیکس چھ اکھ
سہ سلگم سپدمت یہیمہ کہ تو سط یتھ ہو، فن پا پتھنے پیڈو۔ افسانچ زبان، پلاٹ تے بالخصوص امیک موضوع چھ
واپے پر ان والکر سند ذہن آور او ان تے عستی تو جھک مرکزتہ بناں۔ افسانہ مژہ چھ رہبر سنت خلیق اکس، ابدی
ماہیت اکس تے کینہ هن اولین تے زا ولین فلسفیانہ نقطن گن اشارا کو رمٹ۔ زیر بحث فن پا رس مژہ یم تے کردار
تخلیق کارن تھری ہتھ چھ، تم ساری چھ پن پنہ عملہ مژہ آور کر تے یکو ذریعہ مصنف ظاہری تے حقیقی پزر بروٹھ گن
چھ انان۔ تکیا ز اگر و چھوتے انسان گر سدھ پڑھتے ترقی۔ نے تجربات اتھر باعمل یمن ہند حد احتیار صرف تے
صرف اگر سند ہے اتھس مژہ چھ۔ یہ بینا و سائنس دان، فلاسفہ، ادیب، شاعر تے مصور یہیز یعنی آدمن پراؤ
سدھاہ ترقی تے اکھ سہ مقام کو رون حاصل یتھ پڑھ امیں نازتہ تے بوش تھ چھ۔ تصمیفہ مژہ شاہیل یم ساری
کردار چھ اچ ترجمائی کران۔ مگر ابدی، حقیقی تے ادیم تخلیقیس تے وجودس نسبت یں حل طلب سوال چھ تھ
ہیوک نہ ہے یہ زہنی جواب ژھار تھتے توے چھ افسانہ نگارن زا تھے یمن کردارن ہند انتخاب کو رمٹ۔ تکیا ز
تیک سائنس چھ یمن عزت تے وقار عطا کو رمٹ یمن مژہ شاعر، سائنس دان، فلاسفہ، ادیب تے مصور یہیز چھ تھ
یمن پڑھ چھ مصنف شدید انداز س مژہ طنزتہ کران یمن پنیس آسنس تے مقام س پڑھ سکھ غور چھ۔
افسانہ مژہ چھ یمن کردارن ہمراہ اکھ حقیر کردار سہ گو و اکھ مزاح نگاریں سائنس نظرن مژہ صرف اکھ جو کر چھ

تے یس خہ دویم کاٹھہ تے سما جی اہمیت چھنے۔ اُمر سند حلیہ چھ افسانس مژہ تھہ پاٹھو۔

”سوچھ پیتہ کم کم ولے دیرپیچہ یہ و گرڈیم کیا کر پے اوس اکھ کارلوں ہیو انسان۔ چارلی چپلن زان دبایہ

زمس آمٹ۔ تھے گوڑھ، تھے انداز... یہ اوس مراج نگار۔“

مگر پھر چھ یتھ بُراؤ ٹپٹھ سہ اکھ کردار یس لپتھ رازان ہند رازدار چھ۔ یہ چھ بظاہر سامن نظر ان مژہ حقیر تھے ہمہ ظاہری گائلوں یعنی پھ افسانے نگارن شدید انداز مژہ طنز چھ کو رومت یہمہ ستّر یہنر اصلیت تھے نمائشی گائے جارس پردہ گشاٹی چھنے گڑھان۔ گھم پاٹھو ونو یہ زیتھ افسانس مژہ چھ یعنی آرائشی گائلوں پٹھ طنز آسنس ستّر کینہ صن اہم اولین تے زاولین فسفیلم نقطن ہنر تھے پردہ کشاٹی کر پڑے آہم۔

”سہ گو و سونچان.... واریاہ کیہہ سونچان.... سہ اوس کا نالیج تخلیق کر تھو تھو کمٹ.... سونچن.... یہ

اسہ دو نی... یہ پر تھا سہ ہا، تھکا وٹ ٹلہ ہا۔ یو سہ کم زیاد زان یا اڈران پچھہ اس تھو کر اتھ گن نظر اہ۔ پتھے

لوگ بُت تھریہ تھو بنو سہ پکیر یتھ انسان پیو وناو۔ یکدم پھول تھس اسُن۔ سہ لوگ اسہ.... سہ آدم پٹھو۔

اوکیاہ متھ پٹھ چھ سہ اہم و چھ تھ برابر اسان پنہ اسہ خاطر پ بنوں دلکش تھے عجیب نہیں۔“

(افسانہ: بیتلہ پرد و تھ)

”زر اون“ افسانس مژہ چھ یہ پر رواش گاف سپداں زپتھ کالہ بیتلہ کاٹھہ نوی بشر مکھتی بیٹھان اوس تھے اس اوں نے دنیا وی جنجالے، مأدیت تھے نفسیاتی خاہشات ٹھور بناں مگر دو راحتر کس انسان سند طریقہ کار چھ اتھ بدلتیلہ تھے مکھتی ہند سفر چھ کر ان یا بیٹھان اہم س چھ دنیا وی جنجال، انس، مأدیت، نفسیاتی خاہشات بیتر کلہ کڈاں بیٹھ نے بروٹھ قدم پھس دوان تلیہ۔ پتھ کالیک گوتم (انسان) اوس یو جنجالوں ش آزاد بیتلہ کہ زان دور راحتر کس انسانس پٹھ یہ سو روے حاوی چھ۔ زر اون افسانگ بیا کھا کھا اکھا ہم پہلو چھ از چھ خاتوںہ ہند وفا شعرای ہند۔ بیتلہ اوس کا نسہ خاتوںہ خاندار مران یا بیٹھہ گنہ وجہ کو جدا گڑھان اپ تو سز و فا پرستی ہند اوس یہ بثوت آسان سو اس نے دویم تزویج کر ان۔ مگر زیر بحث افسانس مژہ چھ اہم س خاتوںہ ہند بدلوں دو ہار تھے طریق کارتہ ہاویہ آمٹ۔ یہمہ افسانگ اکھم کردار گوتم چھ دنہ حائلے حیات مگر پھولابی یعنی اُمر سز آشنا چھنے عاشہ آرائچ زندگی گزارنی بیٹھان تے توے چھنے سو دویم کھاندر ملہ ہندس میجرس ستّر کر ان۔ تکیا ز جدید دو رک

انسان چھ یتھ ماؤ دیت کس دنیس مذر عیش عشر تج زندگی یڑھان تج په پھولا جی ترجمانی چھے کران۔
 ”تاپ وول سہ گو ونوش۔ پھولا جی ہنز تار تگ ہڑ راؤ کر تار۔ تے بنے تابی سان لاؤگ پر نہ۔ سہ گو و
 پران۔ ڈر گوتم موجود روز۔ چون مشن سپدن کامیاب۔ پھبیں دعا کران۔ میاں بر زینہ اکھ رٹھتہ فکر۔
 من کو رملہ ہندس میجرس ست کھاند ر۔“

حوالہ:

(۱) اوتار کرشن رہبر: میلہ پڑ دو تھے، بے کے آفسٹ - جامع مسجد دہلی 2014ء